

Inhoud

Voorwoord	11
Blokhut en berghut	13
Spookreis door Telemark	21
De boomvrouw in de Hardangerfjord	35
In het land van Peer Gynt	47
Op safari in Noorwegen	54
Een dagje op het pelgrimspad	60
Korte wandeling op Jan Mayen	71
Het noordelijkste bordeel ter wereld	80
Naschrift, 2011	160
Schoolmeester op Skomvaer	170
Een uithoek van Europa	200
Naschrift, 2011	232
Naar het hart van <i>Nooit meer slapen</i>	243
Spannende musea in Oslo	260

Voorwoord

Na vele omzwervingen keer ik met dit boek op mijn schreden terug. Op jeugdige leeftijd maakte ik mijn Grand Tour niet naar de kunstschaten van Italië, in de achttiende eeuw hét reisdoel van jonge heertjes uit welgestelde families. Ik trok niet naar de laars, maar naar het dak van Europa. Bovendien was ik onbemiddeld, beslist geen heer en allerminst op zoek naar de pronkstukken van de klassieke en mediterrane cultuur. Al liftend, kamperend, Noors lerend en werkend in visfabrieken drong ik in een halfjaar tijd een spannende, nieuwe wereld binnen.

Sinds die avontuurlijke Tour ben ik vele malen terug geweest in dit 'kleine land', zoals de Noren graag vertederd en patriottisch zeggen – met name na de terreuraanslagen in de zomer van 2011 ('Mijn kleine land/ Waar de zee met een milde zucht/ Liefkozend tegen de kust aandrukt'). Bijvoorbeeld in Finmarken, waar ik mij als student antropologie een zomer lang begroef in een Lappendorpje. Meer dan eens vierde ik in Noorwegen vakantie. Nog vaker was ik er als zelfstandig journalist, een onafhankelijker en minder uitputtend beroep dan antropoloog. Soms stond er een heel specifiek reisdoel op mijn programma, zoals de buitenste eilandjes van de Lofoten, het afgelegen Pasvikdal bij de Russische grens, een (korte) pelgrimage naar Trondheim, een (lange) wandeling over het Peer Gyntpad in het Gudbrandsdal, een bezoekje aan de resten van Smeerenburg op Spitsbergen of een landing op het pooleiland Jan Mayen.

Noorwegen wordt in dit boek van zuid tot noord doorkruist, met Oslo als sluitstuk. Meestal verkeer ik in gezelschap van fo-

tograaf Dolph Kessler, die in de verhalen om niet meer te achterhalen redenen Blom wordt genoemd.

Wat mag dan wel de rode draad in dit alles zijn, zal men zich misschien bezorgd afvragen. Wat is de kop en wat de staart? Dat zeg ik niet. Of laat ik er hoogstens dit van zeggen: een zekere romantische onderstroom valt niet te ontkennen, al is er ook een tegenstroom.

Vrienden van Noorwegen, ik hoop dat deze reisverhalen u zullen bevallen.

Blokhut en berghut

Bij Nordberg Fort, in het zuiden van Noorwegen, wagen wij ons op het Noordzeepad. Het slingert zich langs de kust, door velden vol zwerfkeien en prehistorische bouwsels, door donkere naaldbossen, langs akkers vol 'tractoreieren' – zoals de Noren de oogst van in wit plastic verpakt gras noemen – en eindigt bij de massieve vuurtoren van Lista. Een afwisselend landschap en niet te steil voor Nederlandse benen. Bovendien bevinden wij, fotograaf Blom en ik, ons in het gewaardeerde gezelschap van Lars Helge Brunborg, een fitte zestiger, stadsontwikkelaar in Kristiansand, bestuurslid van Den Norske Turistforening, die de honderden berghutten onderhoudt en alle routes met een rode T markeert, een kenner van de streek, die ons al een paar dagen college geeft. Hij maakt zich zorgen over de Noorse identiteit: verandert het land niet langzaam maar zeker in een verzameling welvarende consumenten? Het lijkt wel of de waarden van het oude, agrarische Noorwegen, zoals onthouding, matigheid, wantrouwen tegen ijdelheid en holle praatjes in rook zijn opgegaan. We begrijpen zijn bezorgdheid, maar kunnen hem, als niet in deze materie ingewijde vreemdelingen, niet zomaar opbeuren.

Het is frappant hoe hardnekkig het beeld van een volk voortleeft als zich dat eenmaal heeft gevormd. Dat Noren en Zweden bijvoorbeeld goudeerlijke mensen zijn, kom je ook in oude reisverslagen steeds weer tegen. Ze leggen het geld voor de melkboer gewoon op de stoep. Als ze uitgaan, dan laten ze de deur openstaan. Betaal je bij de bakker per ongeluk een kroon

te veel, dan zal de bakker niet rusten voor hij je het geldstuk heeft teruggegeven. Tegenwoordig is het, in de grote steden althans, niet meer verstandig je geld op de stoep te leggen en de huisdeur open te laten staan.

Toch is kennelijk ook de volksaard aan verandering onderhevig. Alweer een tijdje geleden schrok Nederland op van negatieve stukken in Amerikaanse kranten waarin wij voor een luie en lamelndige natie werden uitgemaakt. De steen des aanstoots vormde voor de Amerikanen het hoge percentage arbeidsongeschikten. Bij mijn weten was dat de eerste keer dat Nederlanders als luie bliksems werden getypeerd. Voorheen prees het buitenland altijd onze ijver en ons doorzettingsvermogen.

In reisgidsen en reisverhalen over Noorwegen overheerst het beeld van de bescheiden en conservatieve Noor. Zo las ik dat hij wel 'enige afstand tot zijn medemens bewaart zonder strikt formeel te worden', en dat hij 'niet de zwijgzame, stoeve figuur uit de streekromans over eeuwig zingende bossen en om rotsen waaierende winden is, maar hij draagt ook weer niet direct zijn hart op de tong'.

Het Fort ligt ten westen van Farsund, en biedt uitzicht op een verbrokkelde kust met scheren en piepkleine haventjes. In de Tweede Wereldoorlog lag hier een Duits garnizoen, als onderdeel van de Atlantikwall, een verdedigingslinie die zich zuidwaarts tot aan de Spaanse grens uitstrekte. Op deze plek is overigens geen schot gelost. In de oorlog was in deze streek een archeoloog van de Wehrmacht actief die zijn uiterste best deed om de grafheuvels en 'staande stenen' uit de bronstijd een plaats te geven binnen een mythisch, Groot-Germaans Rijk.

In het kielzog van Lars dalen wij af naar een eenzame rotsbult. Hij vertelt ons dat hij een eigen *hytte* (blokhut) heeft, op zes uur rijden hiervandaan, waarna hij met een bootje nog een meer moet oversteken. Elke rechtgeaarde Noor streeft ernaar

een eigen hut te bezitten. Noren zijn, net als de andere Scandinavische volken, buitenmensen. In de weekends en in de vakantie laten ze de stad achter zich en duiken onder in de natuur. Ze gaan wandelen, skiën, vissen of mountainbiken. Diep in hun hart geloven ze in de goedheid van de natuur, hoe ruw en weerbarstig die zich in het noorden ook toont. Het is altijd weer een ontroerend gezicht om op kale scheren of hoog op onherbergzame rotswanden een rood of geel zomerhuisje te zien staan, vaak gekroond met een grasdak dat als het ware een verlengstuk van het weiland is.

Nederlanders zijn juist beducht voor de natuurkrachten; zij brengen de woeste gronden het liefst onder de ploeg en voelen zich nog het meest op hun gemak in een gekunsteld aangelegd tuintje, waar rotspartijen, heideveldjes en stenen kabouters de natuur imiteren.

Met zo weinig Noren, die een drang naar buiten hebben, en zoveel natuur is het niet zo verwonderlijk dat het land rijk is aan verhalen over mensen die zich in de wildernis hebben teruggetrokken. Niet iedereen is content met het leven van Per en Kari – de Noorse Henk en Ingrid – in welvaartsland. In recente romans als *Doppler* van Erlend Loe en *Paarden stelen* van Per Petterson keert de hoofdpersoon de stad de rug toe en kiest hij voor een leven in het bos.

Doppler heeft zijn vrouw en kinderen in de steek gelaten en probeert zich als jager-verzamelaar overeind te houden. ‘Ik heb het bos verkozen boven de Makro en al die andere belachelijke plekken waar je naartoe moet als je een gezin hebt en in de hoofdstad van Noorwegen woont.’ Hij heeft schoon genoeg van de moderne consumptiemaatschappij en ‘die stuitende Noorse knusheid die ervoor zorgt dat we tegelijkertijd het aardigste en het meest egoïstische volk ter wereld zijn’.

Twee dagen terug nam Lars ons mee naar een berghut in het hoogland, boven het enige tientallen kilometers noordelijker

gelegen Sirdal. Na een korte wandeling zagen we de hut al in de diepte liggen, fraai gelegen op een landtong in een meer. Bij een paal dobberden een paar kano's – daar gedeponerd door een Nederlandse immigrant, van wie er tegenwoordig zoveel in dit fjordenland zijn. We zouden hem later nog ontmoeten, een goedlachse jongeman met een wit-blauw geblokt keukenschort voor, die ons verse wafels met rode jam serveerde – een nationaal Noors gerecht. Achter zijn 'kindvriendelijke' camping doemde een donkere bergketen op, heel geschikt voor rotsklimmers, zoals hij vertelde. Als liefhebber van lange tochten door het bergland en als kajakker op doodstille meren had hij zijn hart aan Noorwegen verpand. In de lange winters moest hij als ober in restaurants en als gids in skicentra bijkluilen.

Ik heb wel bewondering voor mensen die zo ferm hun dromen najagen. Hij had in Wageningen gestudeerd, was afgewaaid als ingenieur. Maar zelf beschik ik niet over de mentaliteit en hardheid van een emigrant. Als penverslaafde ben ik veel te bang het contact met de Nederlandse taal en cultuur te verliezen. Dat vind ik zelfs nu al moeilijk genoeg, vanuit mijn eenzame uitkijkpost aan de rand van het Drents Plateau. Ik zou nooit mijn plaats kunnen vinden in de Noorse samenleving, ik zou niet echt 'vernoorsen', maar een randfiguur blijven, hoe ijverig ik ook Noorse woordjes zou leren.

In de hut, die een stuk of zes slaapkamers met stapelbedden telde, was het een drukte van belang: gezinnen met kleine kinderen, zelfs een schoolklas met pubers. Naast de ingang lag een flinke verzameling bergschoenen en laarzen – bij een moskee verwijst het uitgetrokken schoeisel naar de heiligheid van de gebedsruimte, bij huizen in noordelijke streken gaat het om properheid. Voor lang niet iedereen was er een bed beschikbaar. Op de paar gaspitten konden slechts primitieve maaltijden gekookt worden, zoals wentelteefjes, maaltijdsop uit blik, *lapskaus* (een soort hutspot, ook uit blik), spaghetti met strooikaas, gedroogde uien en tomatenpuree, en natuurlijk *rømme-*

grøt med spekemat (roompap met rauwe ham).

's Avonds hokte iedereen bij elkaar in de door kaarsen verlichte woonkamer. Er werd gekaart en geschaakt; de kleintjes zetten een keel op en de pubers kwamen af en toe binnen om ons een lemming te laten zien – tot onze verbazing konden ze die buiten vrij gemakkelijk met hun blote handen vangen. Geen wonder dat ze het stapelvoedsel vormen voor poolvossen en sneeuwuielen. 'Eigenlijk zijn lemmingen kleine, aardige beestjes met hun mooie, zachte, geel-bruin gevlekte pels en hun zwart-witte onderbuik,' staat er in *Gelukkige dagen* van de Noorse schrijfster Sigrid Undset. 'Maar hun lichamen zijn plat en breed, en doen aan wandluizen denken. Ze hebben een typische knaagdierbek met scherpe, vooruitstekende tanden. Verder een venijnig humeur; ze blaffen en blazen tegen alles en iedereen die in hun buurt komt.'

Eerlijk gezegd had ik nooit eerder een levende lemming gezien, ook niet op de toendra's van Scandinavië en Noord-Amerika. De enige lemming die ik van naam kende, was de dichtertelijk aangelegde Redelijke Roets, een van de hoofdpersonen uit de vaak treurige dierenverhalen van Anton Koolhaas. Het territorium van Roets wordt overspoeld door andere lemmingen die allemaal voortgestuwd worden door onbekende krachten: 'Lemmingen zijn die kleine knaagdieren die de roep verworven hebben op gezette tijden massaal zelfmoord te plegen door de zee in te stappen en de kust uit te zwemmen tot ze verdrinken.' Hoewel elke bioloog zal opmerken dat dieren geen zelfmoord plegen, en dat er andere factoren in het geding zijn (overbevolking, te weinig voedsel), schiep de schrijver zich aldus de nodige ruimte om lemmingen als Roets tot leven te wekken.

Waarom slaan de schatrijke Noren – ze hebben gas, olie en hydro-elektriciteit in overvloed – eigenlijk geregeld de deur van hun villa achter zich dicht en dompelen ze zich onder in dit simpele gemeenschapsleven? Verlangen ze terug naar de eenvoud van vroeger, toen je je waste aan de rivier of bij het meer